

**עמדות כלפי רבגוניות תרבותית בבית הספר
בעקבות מאורעות ה'7 באוקטובר**

דוח מחקר

רחל שגיא יצחק גילת

כסלו תשפ"ד דצמבר 2023

תקציר

נוכח העלייה במגמה של שילוב מורים מרקע תרבותי מסוים בבתי ספר מרקע תרבותי שונה, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט עורך זה שש שנים סקר בקרב האוכלוסייה, הבוחן את העמדות כלפי שילוב מורה בבית ספר מרקע תרבותי שונה משלו (להלן "מורים חוצי גבולות"), ואת הזיקה של העמדות הללו למאפיינים סוציו-דמוגרפיים של המשיבים. הדוח הנוכחי מציג את ממצאי הסקר בשנת תשפ"ד, אשר נערך בעיצומה של מלחמת עזה, שפרצה ב-7.10.2023. משתתפי הסקר כללו מדגם מייצג מהאוכלוסייה היהודית.

מטרות הסקר הן:

- לבחון את העמדות כלפי שילוב מורה בבית ספר מרקע תרבותי שונה משלו;
- לבחון את הקשרים בין מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של המשיבים לבין העמדות כלפי רבגוניות תרבותית בבתי הספר;
- לבחון את השפעת מאורעות ה-7 באוקטובר על העמדות כלפי רבגוניות תרבותית בבתי הספר;
- להשוות את ממצאי הסקר הנוכחי לאלה שהתקבלו בשנה הקודמת ובשנים קודמות ולראות אם חלו שינויים בעמדות לאור המלחמה. יש לציין שבשנת תשפ"ב הסקר לא הועבר.

שיטה

מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת, שכלל 502 משיבים¹ עם חלוקה מאוזנת בין נשים לגברים, גיל ממוצע של 42.41 וסטטית תקן של 16.01. הנתונים נאספו באמצעות סקר שהועבר בחודש נובמבר 2023, בזמן המלחמה. איסוף הנתונים נעשה על ידי שאלון שבו הוצגו למשתתפים ארבע אפשרויות של מורה מקבוצה תרבותית אחת המלמד בקבוצה תרבותית שונה. הם התבקשו לבחור באחת משלוש תגובות לגבי כל אפשרות: "תומך", "מתנגד", "אין לי דעה". ארבע האפשרויות הן:

- מורה חרדי/ת מלמד/ת בבית ספר חילוני
- מורה חילוני/ת מלמד/ת בית ספר חרדי
- מורה ערבי/יה מלמד/ת בבית ספר יהודי
- מורה יהודי/יה מלמד/ת בבית ספר ערבי

כמו כן הם נשאלו אם שינו את עמדתם כלפי רב-תרבותיות בהוראה בעקבות המלחמה.

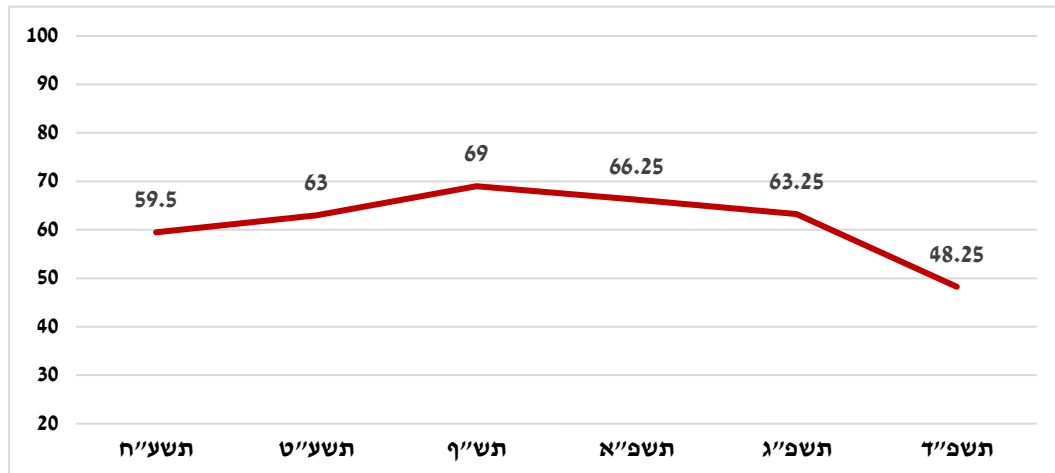
ממצאים עיקריים

א. התמיכה ברבגוניות תרבותית נמוכה בסקר הנוכחי באופן גורף, בהשוואה לסקר שנערך בשנה שעברה. הירידה באה לידי ביטוי בכל ארבע האפשרויות שהוצגו למשתתפים, כלומר גם בציר של דתיות וגם בציר של לאומיות. הירידה בתמיכה ברבגוניות על רקע דתי היא בשיעור של 8% והירידה בתמיכה ברבגוניות על רקע לאומי חדה יותר ונעה סביב 20%.

¹ המחקר לא כלל את האוכלוסייה הערבית מכיוון שהסוגיות שנכללו בשאלון יכולות להיות בעלות משמעות שונה באוכלוסייה הערבית, דבר הפוגע בתקפות ההשוואה ומצריך מחקר נפרד.

- ב. ניתוח לאורך זמן מראה שהשינויים באפשרויות של הממדים חרדי-חילוני / חילוני-חרדי הם מתונים והשתנו במידה מועטה במשך השנים, בעוד בממדים יהודי-ערבי / ערבי-יהודי חלות תנודות חזקות יותר שכנראה מושפעות מאירועים חיצוניים.
- ג. האפשרות הזוכה לתמיכה הגבוהה ביותר היא מורה חרדי/ת המלמד/ת בבית ספר חילוני. התמיכה בה (64%) גבוהה מאשר בכל שלוש האפשרויות האחרות. ממצא זה נשאר יציב לאורך כל שש השנים שבהן נערך הסקר.
- ד. האפשרות הזוכה להתנגדות הרבה ביותר היא מורה ערבי/יה המלמד/ת בבית ספר יהודי (48% בתשפ"ד ו-25% בתשפ"ג).
- ה. מבין אלה ששינו את עמדתם בעקבות מלחמת עזה, התמיכה הגבוהה היא חרדי בבית ספר חילוני וחילוני בבית ספר חרדי והנמוכה ביותר היא ערבי ביהודי.
- ו. בבדיקת הקשר בין העמדות כלפי רב־תרבותיות לבין המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים, נמצאו קשרים חזקים עם רמת דתיות ועם תפיסה פוליטית (שני ממדים הקשורים בחברה הישראלית זה בזה באופן מובנה). אשר לדתיות, מידת התמיכה של חילונים גבוהה בהרבה (בחלק מהאפשרויות בעשרות אחוזים) ממידת התמיכה של משיבים מסורתיים, דתיים וחרדיים, למעט באפשרות של מורה חרדי/ת המלמד/ת בבית ספר חילוני, הזוכה לתמיכה בקרב דתיים וחילוניים כאחד.
- ז. הממצאים בנוגע לתפיסה פוליטית מראים שבקרב משיבים המגדירים עצמם כ"שמאל", מידת התמיכה בכל האפשרויות גבוהה בהרבה מאשר אצל משיבים המגדירים עצמם כ"מרכז" או כ"ימין" (פרט לאפשרות של מורה חרדי/ת בבית ספר חילוני; שזוכה לתמיכה בקרב בעלי אוריינטציות שונות).
- ח. במאפיין של תחום עיסוק נעשתה חלוקה לשתי קטגוריות: חינוך / מקצועות אחרים. נמצא כי אנשי החינוך, בשונה מאלה שתחום עיסוקם אינו חינוך, תומכים במידה נמוכה באפשרויות של חילוני/ת בחרדי, יהודי/יה בערבי או ערבי/יה ביהודי - רמת התמיכה של אנשי חינוך באפשרויות של יהודי/יה בערבי וערבי/יה ביהודי נמוכות ב-22% וב-19% בהתאמה. גם כאן, אין קשר בין העיסוק לבין האפשרות של חרדי/יה בחילוני.
- ט. הממצאים לגבי רמת השכלה מראים שבעלי השכלה אקדמאית תומכים באפשרויות של חילוני/ת בחרדי, יהודי/יה בערבי, ערבי/יה ביהודי, יותר מבעלי השכלה תיכונית ועלת־יכונית. האפשרות של חרדי/ת בחילוני אינה קשורה לרמת ההשכלה.
- י. מגדר אינו קשור לעמדות כלפי רבגוניות תרבותית בבית הספר.
- יא. **שינוי בעמדה בעקבות מאורעות 7/10** - בקרב משיבים שלא שינו את עמדתם בעקבות המאורעות, מידת התמיכה בכל האפשרויות גבוהה בהרבה מאשר אצל משיבים ששינו את דעתם, פרט לאפשרות של מורה חילוני/ת בבית ספר חרדי שבה אין הבדלים; כ-40%–46% מבין המשתתפים שלא שינו את דעתם היו בעד רב־תרבותיות יהודית-ערבית, הן לגבי מורה יהודי/יה המלמד/ת בבית ספר ערבי והן לגבי מורה ערבי/יה המלמד/ת בבית ספר יהודי.

יב. **סובלנות למורים חוצי גבולות** - חושב מדד כללי של סובלנות כלפי רבגוניות תרבותית בבית הספר, המבוסס על התשובות לכל ארבע האפשרויות. המדד יכול לנוע בין 0 (התנגדות לכל ארבע האפשרויות של רבגוניות תרבותית) לבין 100 (תמיכה בכל ארבע האפשרויות). הממצאים מצביעים על ירידה במדד הסובלנות בסקר הנוכחי בהשוואה לשני הסקרים הקודמים (ראו תרשים להלן). כמו כן מתברר שבעלי השכלה אקדמאית לעומת בעלי השכלה על-תיכונית; אנשים שתחום עיסוקם אינו חינוך; חילוניים לעומת חרדים, בעלי תפיסה פוליטית של שמאל ומרכז; ואלה שלא שינו דעתם בעקבות מאורעות 7/10, הם בעלי סובלנות רבה יותר לרב-תרבותיות מקבוצות ההשוואה שלהם.

תרשים 1: שינויים במדד של סובלנות לרבגוניות תרבותית בין השנים תשע"ח-תשפ"ד

עמדות כלפי רבגוניות תרבותית בבית הספר בעקבות מאורעות ה־7 באוקטובר

רקע

בשנים האחרונות מתחזקת התופעה של שילוב מורים הבאים מרקע תרבותי מסוים, בבתי ספר מרקע תרבותי שונה. באופן ספציפי יותר, מדובר בשילוב מורים ערבים בבתי ספר יהודיים ושילוב מורים דתיים וחרדים בבתי ספר חילוניים. ניתן למצוא גם מורים יהודים המלמדים בבתי ספר ערביים ומורים חילונים המלמדים בבתי ספר דתיים, גם אם בהיקף נמוך יותר. המגמה של שילוב מורים בבתי ספר מרקע תרבותי שונה נובעת הן מצרכים מעשיים (מחסור במורים) והן כחלק מתפיסה של קידום חברה סובלנית יותר כלפי האחר, באמצעות מפגשים בין תרבויות שונות במערכת החינוך.

נוכח האופי הרב־תרבותי של החברה בישראל והמתחים על רקע שונות תרבותית, שאינם דועכים ואולי אף מתחזקים, ונוכח תפקידה המעצב של מערכת החינוך בנוגע לתפיסות של רב־תרבויות, יש עניין לבחון את העמדות כלפי מפגשים כאלה. המרכז האקדמי לוינסקי־וינגייט עורך זה שש שנים סקר בקרב האוכלוסייה, הבוחן את העמדות כלפי שילוב מורה בבית ספר מרקע תרבותי שונה משלו (להלן "מורים חוצי גבולות"), ואת הזיקה של העמדות הללו למאפיינים סוציו-דמוגרפיים של המשיבים. הדוח הנוכחי מציג את ממצאי הסקר בשנת תשפ"ד, אשר נערך בעיצומה של מלחמת עזה, שפרצה ב־7.10.2023. הסקר בחן את העמדות של האוכלוסייה הבוגרת באוקטובר 2023 בזמן מלחמת 'חרבות הברזל'.

מטרות הסקר הן לבחון את העמדות של מבוגרים כלפי שילוב מורה בבית ספר מרקע תרבותי שונה משלו; לבחון את הקשרים בין מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של המשיבים לבין העמדות כלפי רבגוניות תרבותית בבתי הספר; ולהשוות את ממצאי הסקר הנוכחי לאלה שהתקבלו בשנים הקודמות לו ולראות אם חלו שינויים בעמדות לאור אירועי ה־7 באוקטובר והמלחמה.

משתתפים

מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת, שכלל 502 משיבים² עם חלוקה מאוזנת בין נשים לגברים, גיל ממוצע של 43.3 וסטיית תקן של 7.33. תיאור המשתתפים על פי מאפיינים סוציו-דמוגרפיים מוצג בלוח 1.

לוח 1: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים ופוליטיים של משתתפי המחקר (באחוזים)

מין	גברים	50.4
	נשים	49.6
השכלה	יסודית	0.6
	תיכונית	14.9
	על תיכונית	25.5
דתיות	אקדמאית	59.0
	חילוני	48.6
	מסורתית	27.9
	דתי	13.3
השתייכות פוליטית	חרדי	10.2
	ימין	50.4
	מרכז	36.5
	שמאל	9.4
תחום עיסוק	לא יודע	3.8
	חינוך	13.3
	אחר	86.7

² המחקר לא כלל את האוכלוסייה הערבית מכיוון שהסוגיות שנכללו בשאלון יכולות להיות בעלות משמעות שונה באוכלוסייה הערבית, דבר הפוגע בתקפות ההשוואה ומצריך מחקר נפרד.

כלי המחקר

כלי המחקר היה שאלון ובו ארבע אפשרויות של מורה מקבוצה תרבותית אחת המלמד בקבוצה תרבותית שונה. המשתתפים התבקשו לבחור באחת משלוש תגובות לגבי כל אפשרות: "תומך", "מתנגד", "אין לי דעה". ארבע האפשרויות הן:

מורה חרדי/ת מלמד/ת בבית ספר חילוני

מורה חילונית/ת מלמד/ת בית ספר חרדי

מורה ערבי/ה מלמד/ת בבית ספר יהודי

מורה יהודי/יה מלמד/ת בבית ספר ערבי

שינוי בעמדה - המשתתפים נשאלו האם מאורעות ה-7 באוקטובר שינו את עמדותיהם לכך שמורים ילמדו בבתי ספר השייכים לקבוצה אתנית/חברתית/דתית שונה משלהם.

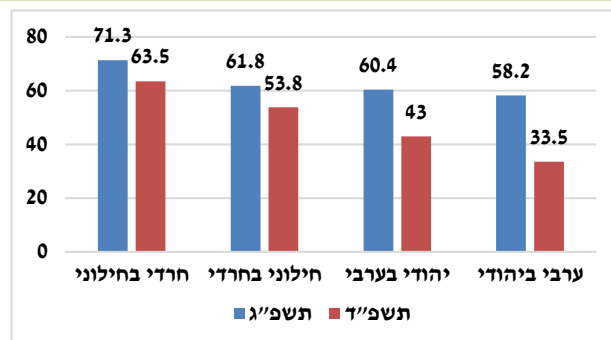
מדד לסובלנות למורים חוצי גבולות (רב תרבותיות) - חושב מדד כללי המבטא את אחוז האפשרויות הרב-תרבותיות שהמשיב מסכים עימן. המדד יכול לנוע בין 0% (התנגדות לכל האפשרויות) לבין 100% (הסכמה עם כל ארבע האפשרויות).

ממצאים

בחלק זה של הדו"ח יוצגו עמדות של המשתתפים כלפי האפשרות שמורים ילמדו בבתי ספר השייכים לקבוצה אתנית/חברתית/דתית שונה משלהם. היבט זה מבטא עמדות כלפי רב-תרבותיות. הממצאים יוצגו בדרך הבאה: ממצאי המדגם של האוכלוסייה הבוגרת תשפ"ד, יוצגו בהשוואה לשנת תשפ"ג. הממצאים משנים קודמות - תשפ"ג, תשפ"א, תש"ף, תשע"ט ותשע"ח יוצגו בנספח. יש לציין שבשנת תשפ"ב לא הועבר הסקר. יוצגו התפלגות התשובות וקשרים עם מאפיינים שונים. בנוסף יחושב מדד לסובלנות למורים חוצי גבולות (רב-תרבותיות) - מדד המחושב על ידי אחוז האפשרויות שבהן הובעה תמיכה ברבגוניות תרבותית. טווח המדד בין 0 - לא הובעה הסכמה אף לאחת מבין ארבע האפשרויות, ל-100 - הובעה הסכמה לכל ארבע האפשרויות, דבר המצביע על סובלנות גבוהה. בלוח 2 ובתרשים 1 מוצגים אחוזי המתנגדים והתומכים, לגבי כל אחת מהאפשרויות שהוצגו השנה למדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת.

לוח 2: עמדות כלפי רב-תרבותיות: אחוזי המתנגדים והתומכים תשפ"ד (N=502) ותשפ"ג (N=502)

	תשפ"ג		תשפ"ד	
	מתנגד %	תומך %	מתנגד %	תומך %
1. מורה/גננת חרדי/ת מלמד/ת בבית ספר חילוני	11.6	71.3	14.7	63.5
2. מורה/גננת חילונית/ת מלמד/ת בית ספר חרדי	19.5	61.8	18.7	53.8
3. מורה/גננת יהודי/יה מלמד/ת בבית ספר ערבי	20.3	60.4	29.9	43.0
4. מורה/גננת ערבי/ה מלמד/ת בבית ספר יהודי	25.5	58.2	48.0	33.5

תרשים 2: אחוז התומכים ברב-גוניות תרבותית בתשפ"ג ובתשפ"ד

מהלוח ומהתרשים עולה הממצאים הבאים :

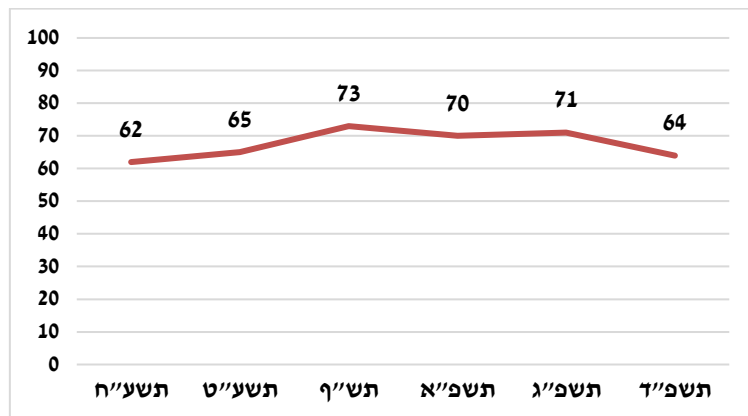
- א. חלה ירידה בתמיכה בכל האפשרויות של רב־תרבותיות משנה שעברה. הירידה הגדולה ביותר היא של מורה ערבי/יה בבית ספר יהודי.
- ב. האפשרות שזוכה לתמיכה הגבוהה ביותר היא מורה חרדי/ת המלמד/ת בבית ספר חילוני. התמיכה בה גבוהה מאשר בכל שלוש האפשרויות האחרות.
- ג. האפשרות שזוכה להתנגדות הרבה ביותר היא של מורה ערבי/יה המלמד/ת בבית ספר יהודי.

שינויים לאורך זמן

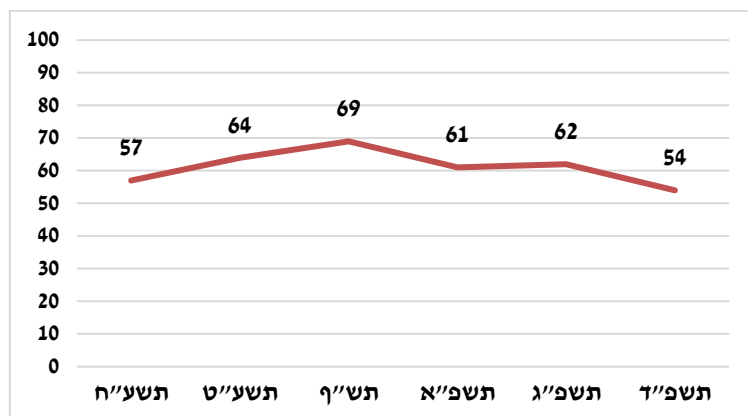
כדי לבחון האם העמדות כלפי רב־תרבותיות, כפי שנבחנות במסקר הנוכחי, השתנו לאורך זמן, נערכה השוואה בין התוצאות שהתקבלו החל משנת תשע"ח ועד תשפ"ד. ההשוואות בלוח 3 ובתרשימים 2–5 מציגות את אחוז התומכים בכל אחת מארבע האפשרויות.

לוח 3. אחוזי התומכים בכל אחת מהאפשרויות בין תשע"ח–תשפ"ד

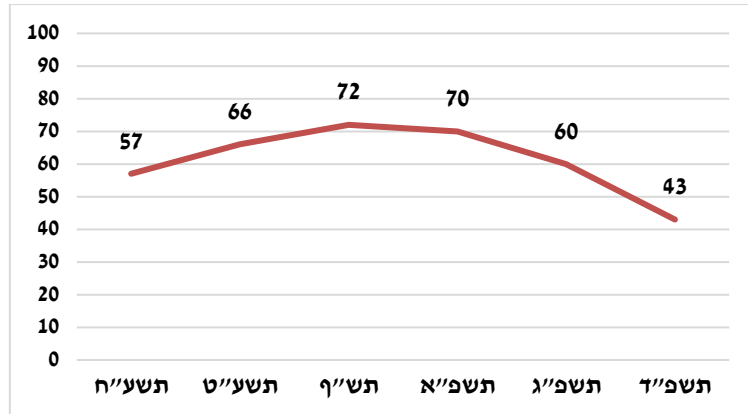
תשע"ח (501)	תשע"ט (502)	תש"ף (502)	תשפ"א (501)	תשפ"ב (502)	תשפ"ד (502)	
62	65	73	69.5	71.3	63.5	1. מורה חרדי/ת מלמד/ת בבית ספר חילוני
57	64	69	61.1	61.8	53.8	2. מורה חילוני/ת מלמד/ת בית ספר חרדי
57	66	72	69.7	60.4	43.0	3. מורה יהודי/יה מלמד/ת בבית ספר ערבי
53	58	64	66.1	58.2	33.5	4. מורה ערבי/יה מלמד/ת בבית ספר יהודי

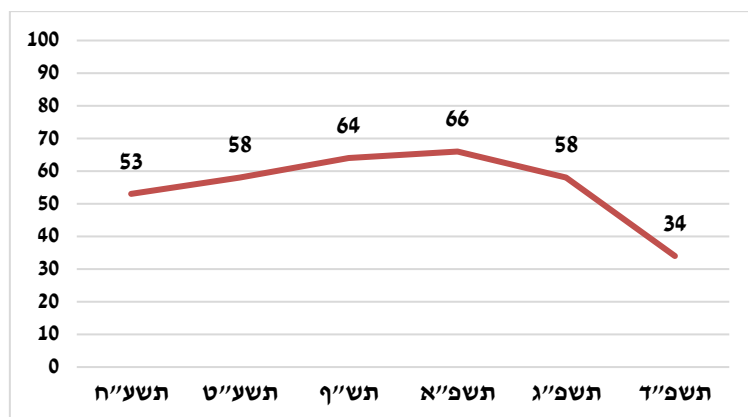
תרשים 3. מורה חרדי/ת מלמד/ת בבית ספר חילוני. אחוזי התומכים תשע"ח–תשפ"ד

תרשים 4. מורה חילוני/ת מלמד/ת בבית ספר חרדי. אחוזי התומכים תשע"ח–תשפ"ד

תרשים 5. מורה יהודי/יה מלמד/ת בבית ספר ערבי. אחוזי התומכים תשע"ח-תשפ"ד

תרשים 6. מורה ערבי/יה מלמד/ת בבית ספר יהודי. אחוזי התומכים תשע"ח-תשפ"ד

מהלוח והתרשימים נראה שחלה ירידה במידת התמיכה בכל האפשרויות. שהשינויים באפשרויות של הממדים החרדי-חילוני / חילוני-חרדי הם מתונים והשתנו במידה מועטה במשך השנים, בעוד בממדים יהודי-ערבי / ערבי-יהודי חלות תנודות חזקות יותר שכנראה מושפעות מאירועים חיצוניים.

קשר למאפיינים סוציו-דמוגרפיים

כדי לבדוק את אחוזי התמיכה בזיקה למאפיינים שונים נערכו מבחני X^2 לכל אחת מהאפשרויות ונמצא כי לא היו הבדלים בזיקה למין, אולם נמצאו הבדלים בזיקה לרמת ההשכלה, תחום עיסוק ולהגדרה הדתית והפוליטית.

השכלה

שלושת המשתתפים שהשכלתם יסודית לא נכנסו לחישובים מכיוון שמספר הפריטים בתאים היה קטן מאוד.

לוח 4. אחוזי התומכים באפשרויות השונות, בזיקה לרמת ההשכלה

מובהקות	אקדמאית	עלתיכונית	תיכונית	מורה חרדי/ת מלמד/ת בבית ספר חילוני
NS	64.2	59.4	68.0	1. מורה חרדי/ת מלמד/ת בבית ספר חילוני
.05	57.1	44.5	57.3	2. מורה חילוני/ת מלמד/ת בית ספר חרדי
.01	49.0	35.2	32.0	3. מורה יהודי/יה מלמד/ת בבית ספר ערבי
.001	41.2	23.4	20.0	4. מורה ערבי/יה מלמד/ת בבית ספר יהודי

מהלוח עולה :

- א. אין קשר בין התמיכה בחרדית/מלמד/ת בחילוני ורמת ההשכלה.
ב. בעלי השכלה אקדמאית תומכים באפשרויות האחרות - חילוניות/חרדי, יהודי/יה בערבי, ערבי/יה ביהודי - יותר מבעלי השכלה תיכונית ועלתית/כונית.

תחום עיסוק

לוח 5. אחוזי התומכים באפשרויות השונות, בזיקה לתחום העיסוק

מובהקות	אחר	חינוך	
NS	64.1	59.7	1. מורה חרדית/מלמד/ת בבית ספר חילוני
.01	55.9	40.3	2. מורה חילוני/ת מלמד/ת בית ספר חרדי
.001	46.2	22.4	3. מורה יהודי/יה מלמד/ת בבית ספר ערבי
.001	35.6	19.4	4. מורה ערבי/יה מלמד/ת בבית ספר יהודי

מהלוח עולה :

- א. אין קשר בין העיסוק לבין האפשרויות של חרדית/בחינוך.
ב. אנשי החינוך תומכים במידה נמוכה מאלה שתחום עיסוקם אינו חינוך באפשרויות של חילוניות/חרדי, יהודי/יה בערבי או ערבי/יה ביהודי.
ג. רמת התמיכה של אנשי חינוך באפשרויות של יהודי/יה בערבי וערבי/יה ביהודי נמוכות ב-22% וב-19% בהתאמה.

הגדרה דתית

לוח 6. אחוזי התומכים באפשרויות השונות בזיקה להגדרה הדתית

מובהקות	חרדי	דתי	מסורתי	חילוני	
.01	80.4	73.1	63.6	57.4	1. מורה חרדית/מלמד/ת בבית ספר חילוני
.001	17.6	50.7	51.4	63.5	2. מורה חילוני/ת מלמד/ת בית ספר חרדי
.001	19.6	26.9	38.6	54.9	3. מורה יהודי/יה מלמד/ת בבית ספר ערבי
.001	5.9	13.4	23.6	50.4	4. מורה ערבי/יה מלמד/ת בבית ספר יהודי

מהלוח עולה :

- א. קיימת הסכמה גבוהה יחסית, של כ-57%–80%, באפשרות של מורה חרדית/מלמד/ת בבית ספר חילוני, בכול רמות הדתיות של המשיבים.
ב. בשלוש האפשרויות האחרות, מידת התמיכה של חילונים גבוהה בהרבה (בחלק מהאפשרויות בעשרות אחוזים) ממידת התמיכה של משיבים מסורתיים, דתיים וחרדיים.

תפיסה פוליטית

המשתתפים אשר הגדירו עצמם "לא יודע" (3.8%) לא השתתפו מכיוון שמספרם בתאים השונים היה קטן. ההתפלגות מוצגת בלוח הבא.

לוח 7. אחוזי תומכים באפשרויות השונות בזיקה לתפיסה הפוליטית

מובהקות	שמאל	מרכז	ימין	
NS	53.2	62.8	65.6	1. מורה חרדית/מלמד/ת בבית ספר חילוני
.01	63.8	58.5	48.6	2. מורה חילוני/ת מלמד/ת בית ספר חרדי
.001	68.1	56.3	30.0	3. מורה יהודי/יה מלמד/ת בבית ספר ערבי
.001	66.0	50.8	24.4	4. מורה ערבי/יה מלמד/ת בבית ספר יהודי

מהלוח עולה:

א. בקרב משיבים המגדירים עצמם "שמאל", מידת התמיכה בכל האפשרויות גבוהה בהרבה מאשר אצל משיבים המגדירים עצמם "מרכז" או "ימין", פרט לאפשרות של מורה חרדית בבית ספק חילוני.

ב. כ־67% מבין המשתתפים המגדירים עצמם "שמאל" היו בעד רב־תרבותיות יהודית-ערבית, הן לגבי מורה יהודי/יה המלמד/ת בבית ספר ערבי והן לגבי מורה ערבי/יה המלמד/ת בבית ספר יהודי.

שינוי בעמדה בעקבות מאורעות ה־7 באוקטובר

המשתתפים נשאלו האם מאורעות ה־7 באוקטובר 2023 שינו את עמדותיהם לכך שמורים ילמדו בבתי ספר השייכים לקבוצה אתנית/חברתית/דתית שונה משלהם. 17.7% שינו את עמדתם ו־82.3% לא שינו.

קשר למאפיינים סוציו-דמוגרפיים

כדי לבדוק את שינוי העמדה בזיקה למאפיינים שונים נערכו מבחני X^2 לכל אחד מהמאפיינים ונמצא כי לא היו הבדלים בזיקה למין ולתחום העיסוק, אולם נמצאו הבדלים בזיקה לרמת ההשכלה ולהגדרה הדתית והפוליטית.

השכלה

המשתתפים שהשכלתם יסודית לא נכנסו לחישובים מכיוון שמספר הפריטים בתאים היה קטן מאוד.

לוח 8. שינוי בעמדה, בזיקה לרמת ההשכלה

מובהקות	אקדמאית	עלת־יכונית	תיכונית	
.05	13.9	24.2	22.7	שינו
	86.1	75.8	77.3	לא שינו

מהלוח עולה כי אחוז גבוה יותר של בעלי השכלה אקדמאית לא שינו את דעתם.

הגדרה דתית

לוח 9. שינוי בעמדה בזיקה להגדרה הדתית

מובהקות	חרדי	דתי	מסורתי	חילוני	
.001	7.0	9.0	31.4	14.3	שינו
	92.2	91.0	68.6	85.7	לא שינו

מהלוח עולה כי האחוזים ששינו את דעתם אצל הדתיים והחרדים נמוכים מאוד ואצל המסורתיים כשליש.

תפיסה פוליטית

המשתתפים אשר הגדירו עצמם "לא יודע" (3.8%) לא השתתפו מכיוון שמספרם בתאים השונים היה קטן. ההתפלגות מוצגת בלוח הבא.

לוח 10. שינוי בעמדה בזיקה לתפיסה הפוליטית

	מובהקות	שמאל	מרכז	ימין	
שינוי	.01	4.3	15.3	21.7	
לא שינוי		95.7	84.7	78.3	

מהלוח עולה כי בקרב משיבים המגדירים עצמם "שמאל", 96% לא שינו את דעתם.

לוח 11. אחוזי התומכים באפשרויות השונות בזיקה לשינוי העמדה בעקבות מאורעות ה-7 באוקטובר

מובהקות	לא שינוי	שינוי	
.01	66.1	51.7	5. מורה חרדית/מלמד/ת בבית ספר חילוני
NS	54.5	50.6	6. מורה חילונית/מלמד/ת בית ספר חרדי
.001	46.7	25.8	7. מורה יהודי/יה מלמד/ת בבית ספר ערבי
.001	39.2	6.7	8. מורה ערבי/יה מלמד/ת בבית ספר יהודי

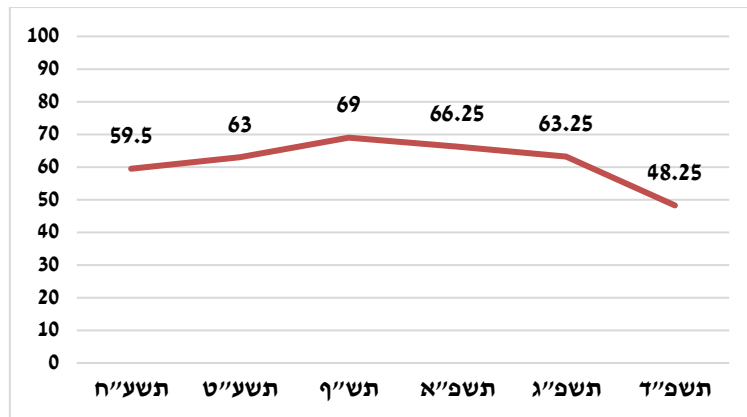
מהלוח עולה:

- א. בקרב משיבים שלא שינו את עמדתם בעקבות המאורעות, מידת התמיכה בכל האפשרויות גבוהה בהרבה מאשר אצל משיבים ששינו את דעתם, פרט לאפשרות של מורה חילוני בבית ספר חרדי, שבה אין הבדלים.
- ב. כ-40%–46% מבין המשתתפים שלא שינו את דעתם היו בעד רב־תרבותיות יהודית-ערבית, הן לגבי מורה יהודי/יה המלמד/ת בבית ספר ערבי והן לגבי מורה ערבי/יה המלמד/ת בבית ספר יהודי.

לסיכום, ניתן לומר כי התמיכה במורה חרדית/מלמד/ת בבית ספר חילוני אינה קשורה למאפיינים השונים. האפשרויות של מורה יהודי/יה בבית ספר ערבי או ערבי/יה בבית ספר יהודי הן המעוררות מחלוקת וקיים קשר בין שתי האפשרויות לבין המאפיינים השונים. כמו כן, אנשים שעיסוקם חינוך וכאלה ששינו את עמדתם בעקבות המאורעות, הם יותר שמרנים ותומכים פחות באפשרויות השונות.

מדד סובלנות למורים חוצי גבולות (רב־תרבותיות)

חושב מדד כללי המצביע על מידת הסובלנות למורים חוצי גבולות (רב־תרבותיות). המדד חושב באמצעות מספר האפשרויות (מבין הארבע שהוצגו) שבהן הביעו תמיכה. טווח הציונים נע בין 0 - לא הביעו תמיכה באף אחת מבין האפשרויות, ל-4 הביעו תמיכה בכל האפשרויות. ציון זה תורגם לאחוזים כשהטווח נע בין 0 - לא הביעו תמיכה ל-100 הביעו תמיכה בכל האפשרויות. בתרשים 6 ניתן לראות את המדד לסובלנות למורים חוצי גבולות (רב־תרבותיות), ממוצע אחוזי התומכים בכל האפשרויות, תשע"ח-תשפ"ד.

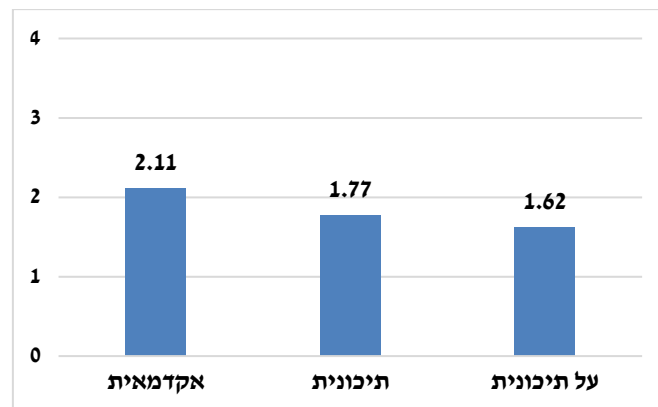
תרשים 7. מדד הסובלנות, ממוצע אחוז התומכים, בין השנים תשע"ח-תשפ"ד

מהתרשים עולה כי ממוצע אחוז התומכים בתשפ"ד ירד ירידה גדולה - 48% - בהשוואה לשנת תשפ"ג (63%).

קשר למאפיינים סוציאקונומיים - מכיוון שלא ניתן לערוך חישובי X^2 בשל מספר נמוך של פריטים בתאים, התייחסנו אל המדד לרב־תרבותיות כמדד מספרי שנע בין 0 ל־4. ניתוחי שונות כשהמשתנים הבלתי תלויים הם:

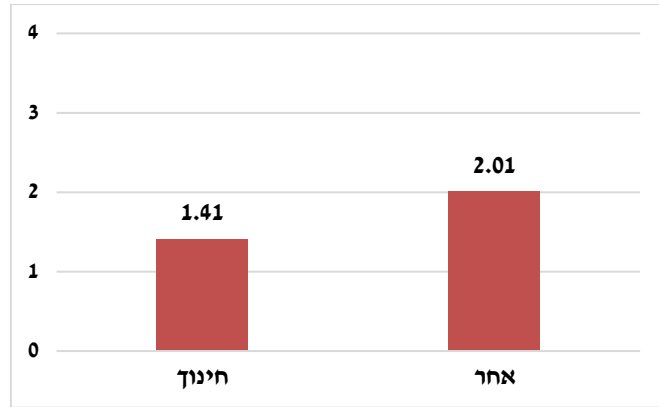
מין - לא נמצאו הבדלים.

השכלה - נמצאו הבדלים ($p < .01$) הנובעים מכך שבעלי השכלה אקדמאית בעלי סובלנות רב־תרבותית גבוהה יותר מבעלי השכלה על־תיכונית. הממוצעים בתרשים הבא.

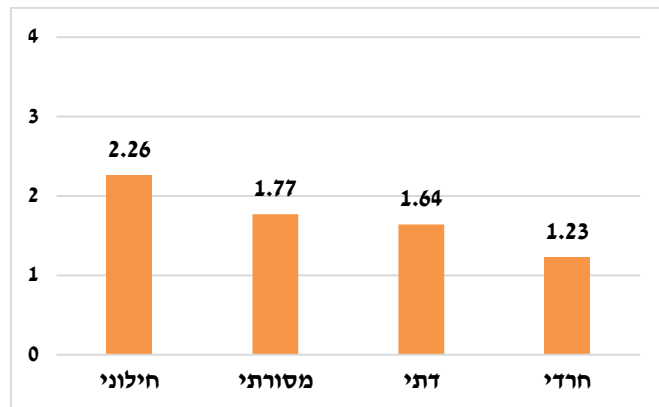
תרשים 8. סובלנות רב תרבותית בזיקה לרמת ההשכלה

תחום עיסוק - נמצאו הבדלים ($p < .001$) בזיקה לתחום העיסוק, אנשים שתחום עיסוקם הוא חינוך בעלי סובלנות לרב־תרבותיות נמוכה מאלה שעיסוקם אחר. הממוצעים בתרשים הבא.

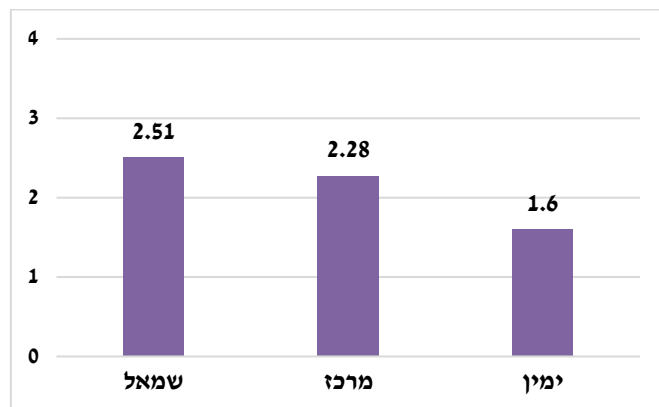
תרשים 9. סובלנות רב תרבותית בזיקה לתחום העיסוק

הגדרה דתית - נמצאו הבדלים (p<.001) בזיקה להגדרה הדתית. החרדים הם בעלי הסבלנות הרב-תרבותית הנמוכה ביותר. הממוצעים בתרשים הבא.

תרשים 10. סובלנות רב תרבותית בזיקה להגדרה הדתית

תפיסה פוליטית - נמצאו הבדלים (p<.001) הנובעים מכך שרמת הסובלנות הרב-תרבותית של השמאל והמרכז גבוהה משל הימין. הממוצעים בתרשים הבא.

תרשים 11. סובלנות רב תרבותית בזיקה לתפיסה הפוליטית

שינוי עמדה בעקבות המאורעות - נמצאו הבדלים ($p < .001$) הנובעים מכך שרמת הסובלנות הרב־תרבותית של אלה שלא שינו את דעתם גבוהה משל אלה ששינו. הממוצעים בתרשים הבא.

תרשים 12. סובלנות רב־תרבותית בזיקה לתפיסה הפוליטית

לסיכום, ניתן לומר שבעלי השכלה אקדמאית יחסית לבעלי השכלה על־תיכונית, אנשים שתחום עיסוקם אינו חינוך, חילוניים יחסית לחרדים, בעלי תפיסה פוליטית של שמאל ומרכז ואלה שלא שינו דעתם בעקבות מאורעות ה־7 באוקטובר הם בעלי סובלנות רבה יותר לרב־תרבותיות מקבוצות ההשוואה שלהם.

סיכום ודיון

הסקר הנוכחי בחן עמדות של מבוגרים כלפי מורים חוצי גבולות (רבגוניות תרבותית) בבתי הספר. באופן מפורט יותר, המשתתפים התבקשו להביע עמדה כלפי כל אחד מארבעה מצבים של רבגוניות תרבותית: מורה חילוני/ת המלמד/ת בבית ספר חרדי; מורה חרדי/ת המלמד/ת בבית ספר חילוני; מורה יהודי/יה המלמד/ת בבית ספר ערבי; מורה ערבי/יה המלמד/ת בבית ספר יהודי.

סקר זה נערך זו השנה הששית, במסגרת מעקב מתמשך על עמדות כלפי רב־תרבותיות במערכת החינוך, שעורך המרכז האקדמי לוינסקי־זינגייט. הנתונים נאספו כחודש לאחר תחילתה של המלחמה בעזה, שנפתחה עם מאורעות ה־7 באוקטובר 2023, ולכן ההשוואה בין הממצאים שהתקבלו בו לבין ממצאים שהתקבלו בסקרים קודמים יכולה להאיר את השפעת המלחמה על עמדות כלפי רב־תרבותיות.

ממצאי הסקר מצביעים על שינוי משמעותי בהשוואה לסקר שנערך בשנה שעברה, בעמדות כלפי מורים חוצי גבולות. השינוי מתבטא בתמיכה מועטה יותר ובהתנגדות רבה יותר לשילוב מורים מתרבות אחת, בתוך בתי ספר מתרבות שונה, במערכת החינוך בישראל. העלייה בעמדות השליליות כלפי מורים חוצי גבולות היא גורפת, ונמצאה הן בהיבט הלאומיות (מורה ערבי/יה בבית ספר יהודי ומורה יהודי/יה בבית ספר ערבי) והן בהיבט הדתיות (מורה חרדי/ת בבית ספר חילוני ומורה חילוני/ת בבית ספר חרדי).

העמדות השליליות יותר בהיבט של לאומיות נובעות ככל הנראה מהמלחמה בעזה. מלחמה זאת, שפרצה זמן קצר לפני ביצוע הסקר, גרמה לטלטלה חסרת תקדים, אשר השפיעה לא רק על המערכת הרגשית אלא גם על מכלול האמונות כלפי המציאות החברתית שבה אנחנו נמצאים. הקשר בין יהודים לערבים הוא ההיבט המרכזי במערכת האמונות הללו, ולכן הדעת נותנת שהוא יושפע במידה רבה מאוד מן המלחמה. לעומת זאת, העלייה בהתנגדות לרבגוניות תרבותית בהיבט של הדתיות

הרבה פחות מובנת במבט ראשון. בעקבות המלחמה התפתח תהליך של סולידריות חברתית בתוך האוכלוסייה בישראל, אשר כלל גם את הקשר בין החרדים לאוכלוסייה הכללית, והתבטא, בין השאר, בנכונות של צעירים חרדים להתגייס לצבא. למרות מציאות זאת, חלה ירידה בתמיכה בשילוב מורים חרדים בבתי ספר חילוניים ומורים חילוניים בבתי ספר חרדים. ממצא זה יכול להיות מוסבר ב"אפקט האדווה", אשר מתבטא בכך שהשפעת המלחמה על העמדות בהיבט של דתיות יוצרת אדוות המשפיעות, אם כי ברמה חלשה יותר, גם על העמדות בהיבט אחר של רבגוניות תרבותית. אפקט זה נמצא גם בסקר שנערך בשנת 2021 בעקבות מאורעות "שומר חומות" (Gindi, et al., 2022), וממצאי הסקר הנוכחי מספקים עדות נוספת לקיומו.

הירידה בתמיכה ברבגוניות תרבותית במערכת החינוך היא בעלת השלכות שליליות על מערכת החינוך והחברה כולה, נוכח היתרונות הטמונים באקלים תומך ברבגוניות תרבותית. מחקרים שנערכו בשנים האחרונות במקומות שונים בעולם ובחנו תופעה זו, המכונה הוראה חוצת-תרבות (cross-cultural teaching), מצביעים על הקשיים הכרוכים בה ועל החסמים להצלחת המורים, אך מאירים גם את התרומה של התופעה. תרומה זו מתבטאת בפיתוח סובלנות כלפי הקבוצה האחרת, וכלפי ה"אחר" באופן כללי, ובהכרת התרבות של הקבוצה האחרת, שהיא חלק מהמארג החברתי-תרבותי במדינה שבה נוכחות התרבויות השונות (חוסין, 2018; Jayusi & Bekerman, 2019; McNamara & Basit, 2004). בשנים האחרונות ננקטו כמה יוזמות המכוונות לקדם את הרבגוניות התרבותית במערכת החינוך. ראוי להזכיר את "התקווה הישראלית" מיוזמתו של נשיא המדינה הקודם, ראובן ריבלין. כמו כן התרחשו שינויים יזומים במערכת החינוך בהקשר לרב-תרבותיות, כאשר התחילו לפעול גופים המעודדים ומקדמים שילוב בין תרבויות בבתי הספר, כדוגמת מכון "מרחבים". בעשור האחרון יש גידול במספר המורים הערבים המלמדים בבתי ספר יהודיים כתוצאה מהחלטת ממשלה ומהצרכים בשטח. המספרים עדיין מצומצמים, ואינם מגיעים לאלף מורים, אך המגמה נמשכת (<http://www.machon-merchavim.org.il>; Blass, 2014).

בתהליך הקידום של סובלנות רב-תרבותית במערכת החינוך יש תפקיד חשוב ביותר למערכת ההכשרה להוראה. כדי שהמורים לעתיד ירכשו את המטען הדרוש לשמש סוכנים של רב-תרבותיות, על המכללות להעלות את המודעות שלהם לחשיבות הנושא, לפתח מיומנויות הוראה בנושא זה ולספק הזדמנויות להתנסות ברב-תרבותיות. אחת הדוגמאות להתנסות לימודית כזאת היא "קורס נודד" שפותח ויושם על ידי המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט ומכללת סכנין, במסגרת "התקווה הישראלית" (מרגלית ואחרים, 2019).

הסקר הנוכחי הראה שהסובלנות לרבגוניות תרבותית בבית הספר הגיעה לשפל מאז תחילת המעקב בנושא זה. בעת כתיבת הדוח, המלחמה ממשיכה להתנהל ורק עם סיומה ניתן לעקוב אחרי ההשפעות ארוכות הטווח שלה.

מקורות

- חוסייין, ו' (2018). על שילוב מורים ערבים בבתי ספר יהודים ותרומתו לצמצום הדעות הקדומות כלפי המגזר הערבי בקרב מורים עמיתים. עבודת גמר לתואר שני, מכללת לוינסקי לחינוך.
- מרגלית, א', טאהא-פאהום א' ושגיא, ר' (2019). קורס "תקווה ישראלית - קורס נודד": מחקר הערכה. דוח מחקר: מכללת לוינסקי לחינוך ומכללת סכנין להכשרת עובדי הוראה.
- Blass, N. (2014, March). *Arab Israeli teachers working in Jewish schools and Jewish teachers working in Arab Israeli schools*. Taub Center for Social Policy Studies.
http://taubcenter.org.il/wpcontent/files_mf/arabisraeliteachersworkinginjewish_schools
- Gindi, S., Gilat, Y., & Sagee, R. (2022). Short communication - Students' attitudes toward boundary-crossing teachers before and after the May 2021 violence between Israelis and Palestinians: A ripple effect? *International Journal of Intercultural Relations*, 91, 38-43.
<https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2022.08.011>
- Jayusi, W., & Bekerman, Z. (2019). Does teaching on the "Other" side create a change? *Teaching and Teacher Education* 77, 160–169.
<https://doi.org/10.1016/j.tate.2018.10.003>
- McNamara, O., & Basit, T. N. (2004). Equal opportunities or affirmative action? The induction of minority ethnic teachers. *Journal of Education for Teaching*, 30(2), 97- 115.

נספח

עמדות כלפי רב תרבותיות: אחוזי המתנגדים והתומכים תשע"ח-תשפ"ד

תשע"ח (501)		תשע"ט (502)		תש"ף (502)		תשפ"א (501)		תשפ"ג (502)		תשפ"ד (502)		
תומך %	מתנגד %	תומך %	מתנגד %	תומך %	מתנגד %	תומך %	מתנגד %	תומך %	מתנגד %	תומך %	מתנגד %	
62	18	65	17	73	15	69.5	14.8	71.3	11.6	63.5	14.7	מורה חרדי/ת בבי"ס חילוני
57	24	64	21	69	18	61.1	19.4	61.8	19.5	53.8	18.7	מורה חילוני/ת בבי"ס חרדי
57	23	66	18	72	12	69.7	12.4	60.4	20.3	43.0	29.9	מורה יהודי/יה בבי"ס ערבי
53	30	58	28	64	24	66.1	20.6	58.2	25.5	33.5	48.0	מורה ערבי/יה בבי"ס יהודי